

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA MAHALLADA XAVFSIZ MUHITNI TA'MINLASHNING KRIMINALISTIK VA PROTSESSUAL JIHLTLARI (PQ-1-SONLI QAROR MISOLIDA)

Esonova Shaxnoza Shuxratovna

Ergashova Ma'mura Amangeldi qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti tayanch doktoranlarti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20606712>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 04-iyun 2026 yil

Ma'qullandi: 06-iyun 2026 yil

Nashr qilindi: 09-iyun 2026 yil

KEYWORDS

PQ-1-sonli qaror, mobil kriminalistika, dastlabki tergov, "Mening inspektorim", "E-nizoli oila", raqamli dalillar, latent jinoyatchilik, elektron jinoyat ishi, kiber-kriminalistika, hesh-qiyamat.

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 5-yanvardagi PQ-1-sonli qarori doirasida joriy etilayotgan raqamli texnologiyalarning huquqbuzarliklar profilaktikasi, mobil qurilmalarni kriminalistik tadqiq etish (Mobile Forensics) hamda dastlabki tergov bosqichini raqamlashtirish sharoitida tamomlash tizimiga ta'siri va o'zaro integratsiyasi tizimli tahlil qilingan. Mualliflar qarorda belgilangan "Mening inspektorim" va "E-nizoli oila" platformalaridan olinadigan raqamli ma'lumotlarning kriminalistik va jinoyat-protsessual ahamiyatini asoslab berishgan, sohadagi mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha qonunchilikka o'zgartirishlar kiritish yuzasidan takliflar ilgari surganlar.

O'zbekiston Respublikasida jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklar profilaktikasining zamonaviy strategiyasi sotsial hamda raqamli texnologiyalar sinteziga tayanmoqda. Davlatimiz rahbarining 2026-yil 5-yanvardagi "Respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish yo'nalishida yaxlit manzilli ishlash tizimini joriy etishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-1-sonli qarori ushbu yo'nalishdagi islohotlarni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqdi [1]. Mazkur qaror nafaqat ijtimoiy profilaktika tizimini transformatsiya qiladi, balki sohani to'liq raqamlashtirishni — xususan, profilaktika inspektorlari va fuqarolar o'rtasida tezkor mobil aloqa tizimini hamda oilaviy nizolarni elektron monitoring qilish mexanizmlarini yaratishni nazarda tutadi. Bu esa o'z navbatida, zamonaviy mobil qurilmalar kriminalistikasi (Mobile Forensics) va raqamlashtirish sharoitida dastlabki tergov faoliyatini samarali tamomlash metodikasini o'zaro integratsiya qilish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

"Mening inspektorim" mobil platformasi va mobil qurilmalarni kriminalistik tadqiq etish masalalari PQ-1-sonli qarorga muvofiq, 2026-yil 1-noyabrgacha fuqarolar tomonidan mahalla profilaktika inspektorlari bilan onlayn muloqot qilish, foto, audio, video va tashvish xabarlarini yuborish, shuningdek, ularning faoliyatiga baho berish imkoniyatini beruvchi "**Mening inspektorim**" mobil ilovasi ishga tushirilishi belgilangan [1]. Kriminalistik nuqtai nazardan, ushbu ilova orqali fuqarolarning shaxsiy mobil qurilmalaridan (smartfon, planshet) yuboriladigan multimedia ma'lumotlari jinoyat ishi bo'yicha birlamchi va eng tezkor raqamli dalil (Digital Evidence) vazifasini o'taydi.

Mobil qurilmalarni kriminalistik tadqiq etish sohasidagi yetakchi olimlarning fikriga ko'ra, mobil qurilma nafaqat jinoyat quroli yoki predmeti, balki voqea-hodisaning virtual izlarini o'zida saqlovchi eng ishonchli manbadir [2]. "Mening inspektorim" platformasi orqali yuboriladigan ma'lumotlarni kriminalistik tadqiq etishda quyidagi ilmiy va amaliy muammolar yuzaga keladi:

Raqamli ma'lumotlarning autentifikatsiyasi (haqiqiyli): Sun'iy intellekt va neyrotarmoqlar rivojlangan bugungi kunda, ilova orqali yuborilgan foto va videolarning *deepfake* yoki modifikatsiyaga (montajga) uchramaganligini aniqlash raqamli kriminalistikaning eng dolzarb muammolaridan biridir. Ilova orqali yuborilgan fayllar serverga kelib tushganda, ularning o'zgarmasligini ta'minlash uchun **hesh-qiyamat (MD5, SHA-256)** algoritmlaridan foydalanish shart.

Metama'lumotlarni (Exif-data) tahlil qilish: Mobil qurilma kamerasi orqali qayd etilgan voqea-hodisaning aniq vaqti, GPS-koordinatalari va qurilma modeli to'g'risidagi yashirin ma'lumotlar kriminalistik identifikatsiya uchun xizmat qiladi. Shu sababli, "Mening inspektorim" platformasini yaratish bosqichidayoq unga ma'lumotlarning kriptografik himoyasini hamda Cellebrite yoki Oxygen Forensic kabi zamonaviy kriminalistik dasturlar bilan integratsiya qilish imkoniyatini yaratish lozim.

Qarorda qayd etilgan yana bir muhim innovatsiya – 2026-yil 1-maygacha ishga tushirilishi belgilangan **"E-nizoli oila"** modulidir [1]. Oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olish maqsadida nizoli oilalar haqidagi ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va monitoring qilish imkonini beradigan "E-ijtimoiy profilaktika" axborot tizimining "E-nizoli oila" moduli sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimlari bilan integratsiya qilinadi. Bu tizimda to'planadigan elektron ma'lumotlar bazasi oila-turmush doirasidagi jinoyatlar sodir etilganda, tergov jarayoni uchun eng muhim axborot manbai hisoblanadi. Raqamlashtirish sharoitida dastlabki tergovni tamomlash bosqichini takomillashtirish nuqtai nazaridan ushbu tizim quyidagi imkoniyatlarni va protsessual muammolarni yuzaga chiqaradi:

Elektron materiallarni tizimlashtirish: Tergovchi jinoyat ishini tamomlash va sudga yuborish bosqichida "E-nizoli oila" modulidagi ma'lumotlardan ayblanuvchining shaxsini tavsiflovchi hamda jinoyatning sabab va sharoitlarini aniqlovchi elektron hujjat (dalil) sifatida foydalanishi lozim. Bu amaliyot jinoyat-protsessual qonunchiligida elektron hujjatlarning maqomi masalasini keltirib chiqaradi [4].

Protsessual hujjatlarni optimallashtirish: Dastlabki tergovni tamomlashda barcha raqamli dalillar va platformalardan olingan elektron ko'chirmalar yuridik kuchga ega bo'lishi va yagona "Elektron jinoyat ishi" tizimiga integratsiya qilinishi lozim [5]. Bu tergov muddatlarini qisqartiradi, byurokratiyani kamaytiradi.

Ushbu ikki yo'nalish (mobil kriminalistika va tergovni tamomlash bosqichi) PQ-1-sonli qaror ijrosida bir-birini mantiqiy to'ldiradi. Fuqaro o'z smartfoni orqali jinoyat yoki huquqbuzarlik haqida signal beradi (mobil kriminalistika obyekti), ushbu signal elektron profilaktika tizimiga tushadi, "E-nizoli oila" tizimida qayd etiladi va yakunda tergovchi tomonidan raqamli shaklda tizimlashtirilib, dastlabki tergov ayblov xulosasi bilan yakunlanadi hamda sudga elektron shaklda yuboriladi (tergovni tamomlash samaradorligi). Biroq amaldagi O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksida mobil ilovalardan yoki axborot tizimlaridan olingan ma'lumotlarni dastlabki tergovni tamomlash bosqichida qanday qilib

protsessual rasmiylashtirish va ularga huquqiy baho berish mezonlari to'liq ochib berilmagan. Bu esa huquqni qo'llash amaliyotida qator qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

Prezidentimizning PQ-1-sonli qarori doirasidagi raqamli islohotlarni yanada takomillashtirish hamda ularning kriminalistik-protsessual asoslarini mustahkamlash maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Kriminalistik tavsiya (1-muallif): "Mening inspektorim" mobil ilovasi orqali kelib tushadigan raqamli dalillarni protsessual rasmiylashtirish va ularning manipulyatsiyaga uchraganligini aniqlash bo'yicha "**Mobil qurilmalardagi raqamli izlarni ekspertizadan o'tkazishning yagona metodikasi**" ishlab chiqilishi va IIV Ekspert-kriminalistika bosh markazi amaliyotiga joriy etilishi shart.

Jinoyat-protsessual taklif (2-muallif): O'zbekiston Respublikasi JPKning tegishli normalariga o'zgartirish kiritilib, "E-nizoli oila" va shunga o'xshash davlat axborot tizimlaridan olingan elektron ko'chirmalarni dastlabki tergovni tamomlash bosqichida **mustaqil dalil turi** sifatida tan olish hamda ularni elektron jinoyat ishi jildiga "hesh-qiymati" bilan biriktirish mexanizmi qonunon mustahkamlanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 5-yanvardagi "Respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish yo'nalishida yaxlit manzilli ishlash tizimini joriy etishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-1-sonli qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi
- 2.O'zbekiston Respublikasi Jinoyat protsessual kodeksi.
- 3.Casey, E. (2011). Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers, and the Internet. Academic Press. – P. 142-155.
- 4.X.A. To'rayev. Raqamlashtirish sharoitida jinoyat protsessini takomillashtirishning dolzarb muammolari // Huquq va burch jurnali. – 2025. – №3. – B. 45-51.
- 5.B.X. G'ofurov. Dastlabki tergovni tamomlash bosqichida elektron hujjat aylanishining huquqiy asoslari. Monografiya. – T.: TDYU, 2025. – B. 120.